

УЗАГАЛЬНЕНІ РЕЗУЛЬТАТИ АНАЛІЗУ ТРАДИЦІЙНОЇ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ СЛУХАЧІВ НА ОПЕРАТИВНОМУ РІВНІ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

GENERALIZED RESULTS OF THE ANALYSIS OF THE TRADITIONAL SYSTEM OF PHYSICAL TRAINING OF MASTER'S DEGREE STUDENTS AT THE OPERATIONAL LEVEL OF MILITARY EDUCATION

У статті представлено узагальнені результати аналізу традиційної системи фізичної підготовки слухачів на оперативному рівні військової освіти у вищому військовому навчальному закладі Державної прикордонної служби України. У дослідженні визначено, що результатом неперервної фізичної підготовки слухачів магістратури – офіцерів-прикордонників є здатність, що охоплює прагнення до постійного професійного фізичного розвитку та самовдосконалення, готовність застосовувати у процесі оперативно-службової діяльності набуті прикладні і методичні знання з фізичної підготовки, прикладні рухові вміння і навички особистої безпеки, навички захисту і нападу з використанням спеціальних засобів та прийомів рукопашного бою, застосовувати фізичну силу та спеціальні засоби у визначених законодавством ситуаціях під час виконання службових обов'язків. Ця здатність охоплює фізичну витривалість, сформовані фізично-вольові властивості особистості офіцера, загальну фізичну та спеціальну фізичну підготовленість, що в сукупності дозволяють переносити фізичні навантаження без зниження професійної працездатності в умовах повсякденної діяльності з охорони державного кордону, а при необхідності і при веденні сучасного бою. Визначення діагностичного апарату дозволило здійснити якісний і кількісний аналіз традиційної системи фізичної підготовки офіцерів-прикордонників в умовах традиційного освітнього процесу. Для проведення дослідження проведено констатувальний етап експерименту, до якого залучалися слухачі. Отримання емпіричних даних дозволило зробити висновок про стан і якість фізичної підготовки офіцерів, а також встановити рівень готовності науково-педагогічних працівників забезпечувати процес неперервної фізичної підготовки на оперативному рівні військової освіти. На констатувальному етапі експерименту також з'ясовано рівень фізичної витривалості, сформованість фізично-вольових властивостей слухачів, рівень загальної фізичної та спеціальної фізичної підготовленості в умовах повсякденної діяльності та під час моделювання ситуацій ведення сучасного бою. Отримані результати свідчать про наявність освітніх і педагогічних резервів, для реалізації яких необхідно обґрунтувати концептуальні основи неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на оперативному рівні військової освіти.

Ключові слова: діагностика, фізична підготовленість, офіцери-прикордонники, опе-

ративний рівень військової освіти, критерії та показники, система фізичної підготовки, результати.

The article presents the generalized results of the analysis of the traditional system of physical training of master's degree students at the operational level of military education in the higher educational institution of the State Border Guard Service of Ukraine. The study determined that the result of continuous physical training of master's degree students – border guard officers is the ability, covering the desire for continuous professional physical development and self-improvement, readiness to use the acquired applied and methodological knowledge of physical training in the course of operational and service activities, applied motor skills and personal safety skills, skills of defense and attack using special means and techniques of hand-to-hand combat, to use physical force and special means in situations defined by law when performing official duties. This ability encompasses physical endurance, formed physical-volitional properties of the officer's personality, general physical and special physical fitness which allow you to endure physical exertion without reducing professional performance in the conditions of daily activities for the protection of the state border, and, if necessary, in the conduct of modern combat. The definition of the diagnostic apparatus enabled a qualitative and quantitative analysis of the traditional system of physical training of border guard officers under the conditions of the traditional educational process. To carry out the study, there was conducted the ascertaining stage of the experiment, which involved master's degree students. The empirical data allowed us to conclude about the condition and quality of physical training of officers, as well as to establish the level of preparedness of scientific educators to provide the process of continuous physical training at the operational level of military education. At the ascertaining stage of the experiment the level of physical endurance, the formation of physical-volitional properties of master's degree students, the level of general physical and special physical fitness in everyday activities and in the simulation of situations of modern combat was also established. The results obtained indicate the presence of educational and pedagogical reserves, for the implementation of which it is necessary to substantiate the conceptual framework for the continuous training of border guard officers at the operational level of military education.

Key words: diagnostics, physical fitness, border guard officers, operational level of military education, criteria and indicators, physical training system, results.

УДК 355.233.2:796:356.13(043.3)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/48.1.35>

Гнидюк О.П.,

канд. пед. наук, доцент,
ст. викладач кафедри фізичної підготовки та особистої безпеки Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Аналіз традиційної системи фізичної підготовки слухачів на оперативному рівні військової освіти у вищому військовому навчальному закладі Державної прикордонної служби України є важливим з огляду на низку

чинників. По-перше, управління підрозділами ДПСУ під час підготовки і здійснення оперативно-службової діяльності та виконання бойових завдань, виконання повсякденної діяльності у звичайних та екстремальних умовах, необхідність забезпечення безпечних

умов життєдіяльності та праці в різних умовах обстановки, збереження життя і здоров'я підпорядкованого персоналу тощо вимагають від офіцерів бути у відмінній фізичній формі. По-друге, узагальнення результатів аналізу традиційної системи фізичної підготовки слухачів на оперативному рівні військової освіти дозволить обґрунтувати концептуальні пропозиції щодо удосконалення змісту, впровадження інноваційних форм і методів неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на оперативному рівні військової освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Різноманітні аспекти фізичної підготовки військовослужбовців сектору безпеки і оборони представлені у працях зарубіжних і вітчизняних авторів. Зокрема у працях Ю. Бородіна висвітлено особливості організації фізичної підготовки у вищих військових навчальних закладах країн НАТО [1]. Дослідники О. Діденко, С. Шумовецька та О. Луцький представили характеристику професійної підготовки співробітників прикордонної служби Сполучених Штатів Америки та Європейських країн [2]. У матеріалах В. Рябчука висвітлено особливості фізичної підготовки іноземних армій [3]. Дослідники О. Наговіцин [4] і І. Скворок [5] у своїх публікаціях розкрили особливості проведення військової підготовки у країнах НАТО та збройних силах США, а також характеристику і особливості підготовки офіцерів запасу в зарубіжних країнах.

У публікаціях фахівців з навчання й виховання співробітників сектору безпеки і оборони, у тому числі їхньої фізичної підготовки розкрито особливості формування потреби у фізичному самовдосконаленні (В. Антоненко) [6], впливу фізичної підготовки на самопочуття і розумову працездатність військовослужбовців (О. Багас) [7], формування умінь застосування спеціальних засобів і зброї майбутніми офіцерами-прикордонниками у процесі фахової підготовки (В. Волошин) [8], особливості підготовки до фізичного виховання особового складу (А. Мельніков) [9], методики формування готовності фахівців прикордонної служби до застосування заходів фізичного впливу в оперативно-службовій діяльності (К. Пронтенко, О. Татарін) [10; 11].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас поза увагою вчених залишається з'ясування стану фізичної підготовленості офіцерів-прикордонників на оперативному рівні військової освіти в умовах традиційної системи навчання та його відповідності встановленим вимогам, що містяться у нормативних документах.

Мета статті. Оприлюднення узагальнених результатів аналізу традиційної системи фізичної підготовки слухачів на оперативному рівні військової освіти в умовах традиційної системи навчання у ВНЗ ДПСУ.

Виклад основного матеріалу. Для проведення констатувального етапу експерименту, що

тривав у період з березня та травень 2019 року, проведено дослідження, що мало на меті отримання кількісних параметрів за обраними критеріями (психолого-аксіологічним, предметно-інструментальним, поведінково-компетентнісним та індивідуально-функціональним) із залученням слухачів з факультету підготовки керівних кадрів НАДПСУ. Відповідно до логіки дослідно-експериментальної роботи для дослідження обрано групу слухачів (набору 2017 та 2018 років) старших курсів. Всього для проведення дослідження було залучено 76 слухачів другого (магістерського) рівня вищої освіти (оперативного рівня військової освіти).

За допомогою показників психолого-аксіологічного критерію було досліджено рівень прагнення до опанування вміннями і навичками особистої безпеки; сформованість прагнення до розвитку фізичної витривалості, фізично-вольових властивостей, загальної фізичної та спеціальної фізичної підготовленості; рівень сформованості ціннісного ставлення до занять з фізичної культури і спорту, ставлення до здорового способу життя; сформованість прагнення до фізичного самовдосконалення. Для цього було використано опитування щодо провідних мотивів; «Експрес-діагностику соціальних цінностей особистості»; методику А. Реана «Здоровленість обраною професією»; методика «Ціннісні орієнтації» М. Рокіча; метод спостереження за діями слухачів у різних ситуаціях навчальної діяльності та занять спортом; експертне оцінювання; написання есе; інтерв'ювання; опитування для визначення ставлення курсантів і слухачів до здорового способу життя; метод експертного оцінювання.

За показниками предметно-інструментального критерію досліджено рівень володіння знаннями теоретичних основ фізичної культури і спорту; знання нормативних документів, що регламентують організацію і проведення фізичної підготовки у ДПСУ; знання методики проведення занять з фізичної підготовки з персоналом та спортивно-масової роботи в підрозділах ДПСУ; знання особливостей застосування фізичної сили і спеціальних засобів у визначених законодавством випадках; знання принципів здорового способу життя і вимог особистої та громадської гігієни тощо. Для отримання кількісних даних за цими показниками було використано такі методи дослідження: опитування (письмове та усне); тестування (на паперових та електронних носіях); виконання контрольних і проектних робіт; метод спостереження; виконання практичних завдань; оцінювання знань курсантів і слухачів під час їхньої участі у рольових іграх; оцінювання знань курсантів і слухачів під час вирішення ними ситуаційних завдань; метод експертного оцінювання.

Відповідно до показників поведінково-компетентнісного критерію у дослідженні ставилася

мета дослідити рівень володіння уміннями і навичками виконання вправ і нормативів з фізичної підготовки, методикою проведення всіх форм фізичної підготовки персоналу та спортивно-масової роботи в підрозділах ДПСУ, особистої та громадської гігієни, з організації змагань з військово-прикладних видів спорту, проводити контроль фізичної підготовленості підлеглих і оцінювати фізичну підготовку підрозділу, а також застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та прийоми рукопашного бою. Для отримання кількісних даних за цими показниками було використано виконання практичних завдань, виконання нормативів, оцінювання умінь і навичок курсантів і слухачів під час їхньої участі у рольових іграх, оцінювання умінь і навичок курсантів і слухачів під час вирішення ними ситуаційних завдань; метод спостереження та експертного оцінювання

Відповідно до показників індивідуально-функціонального критерію у дослідженні ставилася мета дослідити рівень фізичної сили; витривалості; швидкості; гнучкості; спритності; прихильності здорового способу життя; педагогічних здібностей. Для отримання кількісних даних використано оцінювання курсантів у різних ситуаціях навчальної та службової діяльності; метод експертного оцінювання; есе; співбесіда; інтерв'ювання; оцінювання властивостей курсантів і слухачів під час їхньої участі у рольових іграх; оцінювання професійно-особистісних властивостей курсантів і слухачів під час вирішення ними ситуаційних завдань; виконання практичних завдань; виконання нормативів.

Узагальнення значень середніх балів за показниками психолого-аксіологічного, предметно-інструментального, поведінково-компетентнісного та індивідуально-функціонального критеріїв фізичної підготовленості слухачів оперативного рівня військової освіти) (n = 76), дозволило побудувати загальну таблицю з даними значень середніх балів за всіма критеріями (таблиця 1). Детально прокоментуємо отримані результати. Отже, в цілому лєвова частка слухачів магістратури мають середній і достатній рівні прагнення щодо розвитку фізичної витривалості, фізично-вольових властивостей, загальної фізичної та спеціальної фізичної підготовленості – 48,68 та 22,37 % відповідно.

Таблиця 1

Значення середніх балів за критеріями фізичної підготовленості слухачів оперативного рівня військової освіти) (n = 76)

Критерії	Середній бал
Психолого-аксіологічний	3,307
Предметно-інструментальний	3,478
Поведінково-компетентнісний	3,453
Індивідуально-функціональний	3,412
Середнє значення	3,412

Ціннісне ставлення до занять з фізичної культури і спорту та ціннісне ставлення до здорового способу життя на високому рівні сформованим виявилось у 10,53 % та 14,47 % відповідно, що є нижчим, ніж в курсантів на тактичному рівні військової освіти (15,99 % та 18,54 % відповідно). Це може свідчити про втрату інтересу до занять з фізичної культури і спорту, певне розчарування та зневіру у користі здорового способу життя.

Щодо прагнення до фізичного самовдосконалення, то за цим показником на середньому рівні 44,74 % учасників опитування, на достатньому рівні – 25,00 %, а на високому всього 9,21 % офіцерів–слухачів.

Мотиви, які спонукають займатися фізичними вправами, спортом, а також оволодівати навичками особистої безпеки та застосування сили в курсантів і офіцерів (слухачів оперативного рівня військової освіти) досить суттєво відрізняються. Якщо в курсантів у рейтингу домінують професійні мотиви, то в офіцерів – слухачів факультету керівних кадрів в рейтингу перші дві позиції займають валеологічні мотиви – бажання поліпшити своє здоров'я та фізичний стан (39,47 %), а також бажання схуднути або бути в оптимальній фізичній формі (36,84 %). Такі відмінності свідчать, на нашу думку, про втрату мотивації в офіцерів займатися фізичною підготовкою з метою забезпечення відповідності вимогам професійної діяльності.

Ще одним етапом дослідження, реалізованим під час констатувального експерименту, стало з'ясування ставлення слухачів до відвідування занять з фізичного виховання, особистої безпеки та застосування сили. Зокрема 25,00 % слухачів завжди очікують на заняття з великим бажанням; 30,26 слухачів відвідують заняття, але без особливого інтересу та бажання. 22,36 % слухачів прагнуть уникнути фізичних навантажень. З'ясувалося також, що 11,84 % опитаних слухачів примушують себе через силу відвідувати заняття з фізичного виховання, особистої безпеки та застосування сили. Крім цього 7,57 % респондентів вважають заняття з фізичного виховання, особистої безпеки та застосування сили абсолютно непотрібними.

Сформованість знань, які є показниками предметно-інструментального критерію, в офіцерів магістратури на оперативному рівні військової освіти, отримала такий розподіл: найбільша частка слухачів мають середній рівень сформованості знань. Це стосується показників «знання теоретичних основ фізичної культури і спорту» (39,47 % опитаних), «знання нормативних документів, що регламентують організацію і проведення фізичної підготовки у ДПСУ» (50,00 %), «знання методики проведення занять з фізичної підготовки з персоналом та спортивно-масової роботи в підрозділах ДПСУ» (40,78 %), а також «знання особливостей застосування спеціального обладнання та інвентаря

під час проведення всіх форм фізичної підготовки» (40,79 %). Проте за останнім показником зафіксовано найменшу частку слухачів з високим рівнем – 10,52 % опитаних. Дещо несподіваним виявилися результати щодо знання слухачами принципів здорового способу життя і вимог особистої та громадської гігієни. Зокрема за цим показником зафіксовано 21,05 % слухачів з низьким рівнем.

Щодо показників поведінково-компетентнісного критерію, то найбільша частка слухачів мають середній рівень сформованості умінь і навичок. Це стосується показників «уміння і навички виконання вправ і нормативів з фізичної підготовки» (52,63 % опитаних), «здатність застосовувати заходи фізичного впливу, спеціальні засоби та прийоми рукопашного бою» (46,05%), «знання методики проведення занять з фізичної підготовки з персоналом та спортивно-масової роботи в підрозділах ДПСУ» (40,78 %), а також «уміння і навички з організації змагань з військово-прикладних видів спорту» (42,10 %).

Найбільша частка слухачів з високим рівнем зафіксована за показником «уміння і навички особистої та громадської гігієни» – 28,94 %, а найменша – 10,52 % за показником «уміння і навички виконання вправ і нормативів з фізичної підготовки». Такі результати пояснюються тим, що з віковими особливостями та службовою зайнятістю виконання вправ і нормативів з фізичної підготовки часто ігнорується офіцерами, а щодо навичок особистої та громадської гігієни, то вони практикуються практично щодня.

Щодо показників індивідуально-функціонального критерію, то переважна частка слухачів мають середній рівень сформованості індивідуально-професійних властивостей, що є індикаторами для індивідуально-функціонального критерію. Зокрема за показниками «фізична сила», «витривалість» та «швидкість» на середньому рівні зафіксовано 44,73 %, 40,78 % та 42,10 % опитаних, а на високому 13,15 %, 19,73 % та 17,10 % відповідно. Це може свідчити про те, що офіцери магістратури не вважають пріоритетом заняття фізичною підготовкою і не приділяють заняттю спортом багато часу. На правильність такого висновку вказують і результати іншого опитування (рис. 3.2), відповідно якого 30,26 слухачів відвідують заняття з фізичної підготовки, без особливого інтересу та бажання, 22,36 % слухачів прагнуть уникнути фізичних навантажень, 11,84 % опитаних слухачів примушують себе через силу відвідувати заняття з фізичного виховання, особистої безпеки та застосування сили. Крім цього 7,57 % респондентів вважають заняття з фізичного виховання, особистої безпеки та застосування сили абсолютно непотрібними.

Висновки. Отже, отримані результати дозволяють зробити висновок про те, що в умовах традиційного освітнього процесу слухачі недостатньо

мотивовані до занять з фізичного виховання, особистої безпеки та застосування сили. Крім цього, на рівень фізичної підготовки накладають відбиток вікові особливості та службова зайнятість. Виконання вправ і нормативів з фізичної підготовки часто ігнорується офіцерами.

Отримані результати свідчать про наявність освітніх і педагогічних резервів. Для їх реалізації необхідно обґрунтувати концептуальні основи неперервної фізичної підготовки офіцерів-прикордонників на тактичному та оперативному рівнях військової освіти. Це завдання є перспективним для подальших розвідок у даному напрямі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бородин Ю. А. Особенности организации физической подготовки в высших военных учебных заведениях стран НАТО. *Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports*. 2007. №3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-organizatsii-fizicheskoy-podgotovki-v-vysshih-voennyh-uchebnyh-zavedeniyah-stran-nato> (дата звернення: 04.11.2021).
2. Шумовецька С., Діденко О., Луцький О. Професійна підготовка співробітників прикордонної служби Сполучених Штатів Америки та Європейських країн. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки*, 2021. 25(2), с. 207-224. URL: <https://doi.org/10.32453/pedzbiornyk.v25i2.792>
3. Рябчук В. В. Международное военно-спортивное сотрудничество и физическая подготовка иностранных армий: Монография. Санкт-Петербург, МО РФ, 2011. 188 с.
4. Наговіцин О. П. Особливості проведення військової підготовки у країнах НАТО та збройних силах США. *Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки і спорту у Збройних Силах України, правоохоронних органах, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України*: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 21–22 листопада 2019 р.) Національний університет оборони України імені Івана Черняховського. Київ : НУОУ, 2019. 416 с.
5. Скворок І. М. Підготовка офіцерів запасу в зарубіжних країнах. *Військова освіта*. 2013. № 1. С. 207–216. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/vios_2013_1_26.pdf.
6. Антонець, В. Ф. Формування потреби фізичного самовдосконалення у майбутніх офіцерів-прикордонників: автореф. дис... канд. пед. наук: 20.02.02; Хмельницький, Академія прикордонних військ України ім. Богдана Хмельницького, 1998. 20 с.
7. Багас О., Ковальчук Р., Неділько А. Вплив рівня фізичної підготовки на самопочуття і розумову працездатність військовослужбовців. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. серія: психологічні науки*. № 1(9) 2018, с. 17–25.
8. Волошин В. Д. Формування умінь застосування спеціальних засобів і зброї майбутніми офіцерами-прикордонниками у процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький,

Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького, 2018. 20 с.

9. Мельников А. В. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до фізичного виховання особового складу: автореф. дис. ... д. пед. наук : 13.00.04 Хмельницький, Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького, 2020. 40 с.

10. Пронтенко К. В. Теоретичні і методичні засади навчання гирьового спорту курсантів військових

закладів вищої освіти у процесі фізичного виховання : дис...д-ра пед. наук : 13.00.04 Житомирський військовий інститут імені С. П. Корольова. Житомир, 2018. 687 с.

11. Татарін, О. В. Формування готовності фахівців прикордонної служби до застосування заходів фізичного впливу в оперативно-службовій діяльності: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Хмельницький, Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького, 2020. 20 с.